УДК 796.071.4.001

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-235-243

Сопотницька Олена Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теоретичних основ і методики фізичного виховання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна.
sopotnickaa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2527-5097>

Котова Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна.
Kotova171265@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4634-7427>

САМОСТІЙНА РОБОТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ОПАНУВАННІ ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ НА ОСНОВІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження обумовлена тим, що однією із найвагоміших ознак, які характеризують готовність фахівця до професійної діяльності, є вміння самостійно і творчо працювати. Самостійна робота студентів сприяє розширенню кругозору, допомагає практично застосовувати знання, розвиває волюві якості, генерує впевненість в своїх можливостях, формує самостійність.

У науковій літературі всебічно висвітлено загальні аспекти підготовки майбутніх учителів фізичної культури (А. Воронов, М. Карченкова, А. Конох, О. Проніков, Л. Сущенко, О. Тимошенко, Б. Шиян та ін.), досліджено можливості компетентнісного підходу у формуванні професіоналізму вчителів фізичної культури (В. Зданюк, О. Онопрієнко, Н. Самсутіна, В. Троценко, Н. Фазлєєв, А. Чепелюк та ін.), проаналізовані психолого-педагогічні підходи до формування готовності вчителів фізичної культури до різних видів професійної діяльності (К. Дроздова, Є. Жуковський, Р. Карпюк, М. Карченкова, О. Котова, Р. Маслюк та ін.). Упровадження інноваційних технологій у професійну підготовку вчителів фізичної культури розглядалися у працях Г. Генсерук, В. Іщука, Н. Москаленко, Г. Омеляненко, В. Папучі, О. Печка, О. Суровової, Б. Ференчука, І. Шеремет, М. Янової та ін.

Виходячи із зазначеного у процесі написання статті, було поставлено завдання теоретично обґрунтувати та практично реалізувати

самостійну роботу майбутніх учителів фізичної культури в опануванні ігрових видів спорту на основі особистісно орієнтованого підходу.

Нині суттєво збільшилася роль самостійної роботи у формуванні когнітивної складової професійної діяльності майбутнього фахівця. Науковці С. Бегідова та С. Хазова доводять той факт, що безпосередній вплив на становлення майбутнього вчителя фізичної культури і розвиток його творчих здібностей має самостійна робота, тому «досвід самостійної роботи, який закладає основу для саморозвитку і самозбагачення особи, має бути сформований під час навчання у ЗВО. Самостійна робота – ідеал діяльності, оскільки в майбутньому цією діяльністю людина повинна займатися все життя» (Бегідова, 2007, с. 156). Як доказ того, що самостійна робота впливає на формування науково-теоретичного компоненту за умови впровадження особистісно орієнтованого навчання наведено аргументи О. Сергієнка. Науковець доводить, що самостійна робота сприяє:

- 1) поглибленню і розширенню знань;
- 2) формуванню інтересу до пізнавальної діяльності;
- 3) оволодінню прийомами пізнання;
- 4) розвитку пізнавальних здібностей (Сергієнко, 2012, с. 229).

Подібна позиція задекларована у дисертаційному дослідженні В. Наумчука. Зокрема, науковець доводить, що весь навчально-виховний процес у педагогічному університеті повинен будуватися так, щоб не тільки озброювати студентів глибокими науковими знаннями, а й розвивати в них активність і діловитість, і що найважливіше, виховувати здатність творчо мислити і діяти самостійно (Наумчук, 2002). Встановлено, що самостійна робота сприяє самоосвіті, яка є вищою формою самовираження особистості, у якій активно приймають участь всі фізичні та духовні сили людини.

Характерною рисою самоосвітньої діяльності є її добровільний характер. Отже, під час цілеспрямованої самостійної роботи можна очікувати декілька позитивних змін. По-перше, очікуємо вдосконалення пізнавальної діяльності; по-друге, відбувається узгодження зовнішньої необхідності в самостійній роботі з внутрішньою мотиваційною сферою та інтересами; по-третє, проявлення волі; по-четверте, в майбутніх фахівців можна очікувати розвиток прагнення до самовдосконалення і активної самореалізації себе у якості тренера з ігрових видів спорту.

У методологічному аспекті самостійна робота студентів факультетів фізичного виховання має певні особливості, а саме: її організовує викладач, що спрямовує діяльність студентів, на виконання поставленої мети, але вона повинна здійснюватися без посередньої участі викладача; самостійна робота вимагає від викладача ретельного планування та ґрунтовного науково-методичного забезпечення. Самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури, яка готує їх до тренерської діяльності в ігрових видах спорту на основі особистісно орієнтованого навчання, в нашому розумінні, це спеціально організована

навчально-пізнавальна діяльність студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, спрямована на самостійне виконання навчальних завдань та формування самостійності, активності та творчих здібностей особистості. Викладачу необхідно створити належні умови для стимулювання самостійності студентів, потрібно виховувати у них відповідальність перед самим собою, допомагати скласти індивідуальну програму самовдосконалення.

Особистісно орієнтоване навчання, яке в рамках модернізації освіти, впроваджується у ЗВО України, впливає на організацію самостійної роботи студентів. При організації самостійної роботи майбутніх тренерів передбачається виявлення і врахування індивідуальних особливостей студентів, їх здібностей і схильностей, що забезпечить індивідуалізацію фахового навчання і виховання, формування творчої індивідуальності (Сопотницька, 2013, с. 237–242).

Згідно з дослідженнями О. Якубовської, при організації самостійної роботи за умов особистісно орієнтованого навчання необхідно, щоб навчальний матеріал включав досвід попереднього навчання; щоб вона була спрямована не тільки на розширення обсягу знань, узагальнення предметного змісту, але й на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного студента та його узгодження з науковим змістом здобутих знань; щоб відбувалося активне стимулювання студентів до самостійної освітньої діяльності шляхом забезпечення можливості самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями; щоб забезпечувався належний контроль та оцінка не тільки результату, а й головним чином процесу самоосвіти студента (Якубовська, 2002, с. 211–212).

У практичному аспекті самостійну роботу, яка пропонується студентам під час їх підготовки до тренерської діяльності в ігрових видах спорту було поділено на три *види*: аудиторна; позааудиторна обов'язкова; позааудиторна індивідуальна самостійна робота. Її реалізація відбувалася під час вивчення студентами навчальної дисципліни «Спортивні ігри та методика їх викладання» (2–4 семестри, 6 кредитів).

Аудиторна самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури визначається навчальним планом і програмою навчальних дисциплін, регламентується навчальним розкладом і проходить під керівництвом викладача. Її ми реалізовували в ході семінарів, практичних і лабораторних занять, контрольних робіт, колоквиумів.

Зокрема, у процесі організації семінарів ми спеціально підсилювали методологічну роль в організації самостійної роботи, контролювали засвоєння змісту навчального матеріалу через експрес-опитування з конкретної теми, тестовий контроль, опитування у формі гри, міні-бесіди, міні-диспуту, розв'язування і аналізу різних ситуацій. На семінарських заняттях студенти складали методичні комплекси вправ для вивчення окремих технічних елементів, розбирали написання конспектів

тренувального заняття. Їм пропонувалися такі завдання: «Скласти методичний комплекс вправ для ознайомлення з технікою приймання і передачі м'яча двома руками зверху», «Скласти методичний комплекс вправ для удосконалення техніки приймання і передачі м'яча двома руками зверху».

Відзначимо, що під час семінарських занять самостійна робота організовувалася як індивідуально, так і групами. Індивідуальні та групові форми самостійної роботи допомагали максимально врахувати індивідуальні особливості студентів, виявити серед них лідерів, здатних організувати роботу групи, і студентів, здатних доступно пояснити матеріал іншим членам команди. Ми помітили, що студенти з невисоким рівнем теоретичних знань вільніше себе почували, коли їх консультував їх колега-одногрупник, аніж викладач.

Серед індивідуальних форм аудиторної самостійної роботи добре себе зарекомендували тести як у паперовому, так і в електронному варіанті, що дозволили швидко і якісно перевірити рівень знань кожного студента, та індивідуальні домашні контрольні роботи у системі MOODL з кожного модуля за індивідуальними варіантами. Такі роботи сприяють максимальному врахуванню індивідуальних особливостей студентів (швидкість сприйняття матеріалу, темп виконання завдань, потребу в індивідуальних консультаціях, у додатковій методичній літературі). Це дає змогу кожному студенту обрати свій темп виконання роботи, одержати в зручний йому час консультацію, вільно користуватися методичною літературою, а головне – самому обрати ступінь важкості роботи (кожен варіант містив завдання різного рівня складності).

На практичних заняттях студенти засвоювали технічні прийоми, тактичні дії; вчилися організації, управління групою, подачі команд і розпоряджень; проводили як окремі частини навчально-тренувального заняття, так і заняття в цілому; організовували команди, проводили суддівство змагань.

Позааудиторна обов'язкова самостійна робота студентів включає індивідуальну роботу, виконання домашніх завдань при підготовці до лекцій, семінарів, практичних і контрольних робіт, заліків, а також виконання ІНДЗ, курсових і дипломних робіт, робота зі спортивною секцією в ЗНЗ, тренерська практика в дитячо-юнацькій спортивній школі (ДЮСШ). У цьому випадку керівництво викладача носить опосередкований характер, а саме викладач повинен дати завдання і встановити терміни його виконання, консультувати, аналізувати і оцінювати самостійну роботу майбутніх учителів фізичної культури, які мають намір здійснювати тренерську діяльність в ігрових видах спорту.

Домашні завдання для майбутніх тренерів запропоновані нами носили теоретико-методичний та практичний характер. Завдання теоретико-методичного характеру обумовлені теоретичними знаннями про історію, розвиток спортивної гри, її правила і суддівство, методикою навчання технічним прийомом гри, планування і місце гри у фізичному

вихованні школярів. Завдання практичного характеру були пов'язані з розвитком фізичних якостей у студентів, оволодіння ними технічними прийомами спортивної гри на рівні удосконалення. Домашні завдання були індивідуальні, групові та колективні. Вони вимагали творчого, пошукового підходу, прояву необхідних якостей особистості, оскільки спрямовані не лише на закріплення засвоєного матеріалу, але й пов'язані з підготовкою до засвоєння нового матеріалу на наступних заняттях.

Значні педагогічні можливості в організації самостійної пізнавальної діяльності студентів мають під час виконання *індивідуальних навчально-дослідних завдань* (ІНДЗ), які спрямовані на розвиток індивідуальності та неповторності кожного студента, як особистості, становлення навичок самостійної діяльності, формування потреби в самовдосконаленні. Реалізація ІНДЗ передбачає забезпечення належної підготовки майбутніх тренерів з урахуванням їх інтересів, досягнень, особливостей і досвіду, творче осмислення та систематизацію навчального матеріалу з досліджуваної проблеми; поповнення і поглиблення набутих у процесі аудиторної роботи знань, умінь і навичок (самостійний пошук інформаційних джерел, роботу з матеріалами Інтернету для отримання найновішої інформації з різних проблем педагогічної діяльності, їх науковий аналіз). ІНДЗ дозволили диференціювати та індивідуалізувати процес фахової підготовки майбутніх тренерів з ігрових видів спорту.

Робота зі спортивною секцією в ЗНЗ, як вид самостійної роботи, безпосередньо пов'язана з майбутньою тренерською діяльністю і виконувалася студентами під час проходження педагогічної практики в загальноосвітньому навчальному закладі. Відповідно до своєї спеціалізації студенти обирали спортивні секції, в яких 2-3 рази на тиждень проводили заняття зі школярами. Завдання студента-практиканта полягало у виявленні бажаючих займатись в шкільній секції та заохоченні до занять перспективних учнів, які з різних причин не займаються спортом. Робота зі спортивною секцією вимагає вміння реалізувати знання з теорії у практичній діяльності з школярами, враховувати інтереси, нахили, здібності та можливості кожного учня.

Самостійна тренерська практика в дитячо-юнацькій спортивній школі (ДЮСШ) виступала як «іспит» рівня готовності майбутніх учителів до тренерської діяльності, допомагала виявити недоліки у підготовці на протязі попередніх років. Вона індивідуалізовувала і ранжувала прояв педагогічної майстерності кожного студента. Вимоги до проходження тренерської практики передбачали активну участь студентів у навчально-тренувальному процесі ДЮСШ, яка включає організаційно-ознайомлювальну, навчально-методичну, спортивно-масову, виховну, науково-дослідну роботу. Кожний вид роботи складав певний об'єм роботи, який необхідно виконати студенту-практиканту самостійно, проявивши свої творчі та професійні вміння.

Позааудиторна індивідуальна самостійна робота студентів передбачає самоосвітню роботу студентів, яка має будуватися на особистій зацікавленості та включати вивчення додаткових літературних джерел поза навчальною програмою, складання картотеки літератури за змістом майбутньої професійної діяльності, підбір особистої бібліотеки за основним напрямом професійної діяльності тренера з ігрових видів спорту, спостереження за роботою викладачів, тренерів, аналіз власних спостережень, відвідування тренерських семінарів із проблем, що сприяють підготовці студентів як фахівців з ігрових видів спорту, участь у науково-методичних конференціях, удосконалення фізичних якостей, технічних прийомів, тактичних дій, безпосередня участь у змаганнях різного рангу, обслуговування змагань в якості організатора, судді.

Узагальнення щодо видів самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Види самостійної роботи та форми її реалізації

Вид самостійної роботи	Форми навчальної діяльності студентів
Аудиторна	Семінари, практичні, лабораторні, контрольні роботи
Позааудиторна обов'язкова	Індивідуальна робота, виконання домашніх завдань, ІНДЗ, курсова робота, дипломна робота, робота зі спортивною секцією в ЗНЗ, тренерська практика в ДЮСШ
Позааудиторна індивідуальна самостійна	Вивчення додаткових літературних джерел поза навчальною програмою, складання картотеки літератури за змістом майбутньої професійної діяльності, підбір особистої бібліотеки, спостереження за роботою викладачів, тренерів, аналіз власних спостережень, відвідування тренерських семінарів, участь у науково-методичних конференціях, удосконалення фізичних якостей, технічних прийомів, тактичних дій, безпосередня участь у змаганнях різного рангу, обслуговування змагань в якості організатора, судді

Висновки. Вдосконалення самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури у якості тренерів на основі особистісно орієнтованого навчання розглядається нами як реальна можливість самостійно оволодівати знаннями, сформувані власний світогляд та закласти ґрунтовні основи педагогічної майстерності тренера з ігрових видів спорту.

Перспективи подальших наших досліджень будуть спрямовані у площину практичної перевірки ефективності самостійної роботи та їх впровадження у навчально-виховний процес професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до тренерської діяльності.

Список використаної літератури

1. Бегидова С. Н. Основы формирования опыта профессионально-творческого мышления педагога: учеб. пособ. для студ. вузов физич.

культ. / под общ. ред. М. Я. Виленского. Майкоп: Адыгейский гос. ун-т, 2007. С. 154–161. **2. Наумчук В. І.** Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор: дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Тернопіль, 2002. 232 с. **3. Сергієнко О. В.** Самостійна робота студентів в контексті особистісно-орієнтованого навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2012. Вип. 31. С. 227–230. **4. Сопотницька О. В.** Особливості особистісно-орієнтованого підходу у підготовці фахівців фізичного виховання до тренерської діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт.* К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 7 (33). Т. 2 (Н–Я). С. 237–243. **5. Якубовська О. М.** Самостійна робота у контексті особисто-орієнтованого навчання. *Організація самостійної роботи слухачів в умовах інформаційного суспільства: матеріали наук.-метод. конф. (Одеса, 14 груд. 2001 р.).* Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. С. 210–216.

References

1. Begidova, S. N. (2007). Osnovy formirovaniya opyta professional'no-tvorcheskogo myshleniya pedagoga [Basics of the formation of professional-creative teachers of the teacher]. (Pp. 154-161). Majkop: Adygejskij gos. un-t [in Russian]. **2. Naumchuk, V. I.** (2002). Profesiina pidhotovka maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury v protsesi samostiinoi roboty zi sportyvnykh ihor [Professional training of future teachers of physical culture in the process of independent work on sports games]. *Candidate's thesis.* Ternopil [in Ukrainian]. **3. Sergienko, O. V.** (2012). Samostiina robota studentiv v konteksti osobystisno-oriientovanoho navchannia [Independent work of students in the context of personality-oriented training]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific magazine of the NPU named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects, 31, 227-230* [in Ukrainian]. **4. Sopotnytska, O. V.** (2013). Osoblyvosti osobystisno-oriientovanoho pidkhodu u pidhotovtsi fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia do trenerskoi diialnosti [Features of a person-oriented approach in the training of specialists in physical education to coaching activities]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury – Scientific magazine of the NPU named after M. P. Drahomanov. Series 15: Scientific and pedagogical problems of physical culture / Physical culture and sports, 7 (33), 2 (N–Ia), 237-243.* K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian]. **5. Yakubovskaya, A. N.** (2002). Samostiina robota u konteksti osobysto-oriientovanoho navchannia [Independent work in the context of personally-oriented learning]. *Orhanizatsiia samostiinoi roboty slukhachiv v umovakh*

informatiinoho suspilstva – Organization of independent work of students in the information society. (Pp. 210-216). Odesa: ORIDU UADU [in Ukrainian].

Сопотницька О. В., Котова О. В. Самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури в опануванні ігрових видів спорту на основі особистісно орієнтованого навчання

Стаття присвячена дослідженню проблеми самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури в опануванні ігрових видів спорту. Завданням статті є теоретично обґрунтувати самостійну роботу майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту на основі особистісно орієнтованого підходу.

Висвітлено особливості самостійної роботи студентів факультетів фізичного виховання. Визначено поняття самостійна робота майбутніх учителів фізичної культури, яка готує їх до тренерської діяльності в ігрових видах спорту на основі особистісно орієнтованого навчання.

Доведено вплив особистісно орієнтованого навчання на організацію самостійної роботи студентів. Описані види і форми самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту (аудиторна, позааудиторна обов'язкова, позааудиторна індивідуальна самостійна робота).

Отже, вдосконалення самостійної роботи майбутніх учителів фізичної культури у якості тренерів на основі особистісно орієнтованого навчання розглядається нами як реальна можливість самостійно оволодіти знаннями, сформулювати власний світогляд та закласти ґрунтовні основи педагогічної майстерності тренера з ігрових видів спорту.

Ключові слова: самостійна робота, майбутній учитель фізичної культури, особистісно-орієнтоване навчання, ігрові види спорту.

Сопотницкая Е. В., Котова Е. В. Самостоятельная работа будущих учителей физической культуры в овладении игровыми видами спорта на основе личностно ориентированной учебы

Статья посвящена исследованию проблемы самостоятельной работы будущих учителей физической культуры в овладении игровыми видами спорта. Задачей статьи является теоретически обосновать самостоятельную работу будущих учителей физической культуры к тренерской деятельности в игровых видах спорта на основе личностно ориентированного подхода.

Отражены особенности самостоятельной работы студентов факультетов физического воспитания. Определенно понятие самостоятельная работа будущих учителей физической культуры, которая готовит их к тренерской деятельности в игровых видах спорта на основе личностно ориентированной учебы.

Доказано влияние личностно ориентированной учебы на организацию самостоятельной работы студентов. Описанные виды и формы самостоятельной работы будущих учителей физической культуры

к тренерской деятельности в игровых видах спорта (аудиторная, позааудиторна обязательная, позааудиторна индивидуальная самостоятельная работа).

Следовательно, совершенствование самостоятельной работы будущих учителей физической культуры в качестве тренеров на основе личносно ориентированной учебы рассматривается нами как реальная возможность самостоятельно овладевать знаниями, сформировать собственное мировоззрение и заложить обстоятельные основы педагогического мастерства тренера из игровых видов спорта.

Ключевые слова: самостоятельная работа, будущий учитель физической культуры, личносно-ориентированное обучение, игровые виды спорта.

Sopotnytska O., Kotova O. Independent work of Future Teachers of Physical Culture in a Capture the Playing Types of Sport on the Basis of the Personality Oriented Studies

The article is devoted research of problem of independent work of future teachers of physical culture in a capture the playing types of sport. A task the article is in theory to ground independent work of future teachers of physical culture to trainer's activity in the playing types of sport on the basis of the personality oriented approach.

The features of independent work of students of faculties of physical education are reflected. Certainly concept independent work of future teachers of physical culture which prepares them to trainer's activity in the playing types of sport on the basis of the personality oriented studies.

Influence of the personality oriented studies is well-proven on organization of independent work of students. Described types of independent work of future teachers of physical culture to trainer's activity in the playing types of sport (audience, pozaauditorna obligatory, pozaauditorna individual independent work) and given forms of its realization.

Consequently, perfection of independent work of future teachers of physical culture in quality of trainers on the basis of the personality oriented studies is examined by us as the real possibility independently to seize knowledges, to form an own world view and pawn the detailed bases of pedagogical trade of trainer from the playing types of sport.

Key words: independent work, future teacher of physical culture, personality-oriented training, gaming sports.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., доц. Мазін В. М.